
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Πολιτισμός, Κουλτούρα, Πολιτισμικές Πρακτικές

1. Πολιτισμός και Κουλτούρα

Ερωτήσεις του τύπου «σωστό – λάθος»

– Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή ώστε να γίνει σωστή.

	Σωστό	Λάθος
α) Οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας είναι συνυφασμένες με την έννοια της κοινωνίας.	☐	☐
β) Για τον ορισμό τόσο του πολιτισμού όσο και της κουλτούρας δεν υπάρχει ομοφωνία των κοινωνικών επιστημόνων.	☐	☐
γ) Η κοινωνική ανθρωπολογία του αγγλοσαξονικού χώρου, από το τέλος του 19ου αιώνα, θεωρεί ως γενικότερη την έννοια του πολιτισμού.	☐	☐
δ) Οι διακρίσεις των όρων κουλτούρα – πολιτισμός του 19ου αιώνα εξακολουθούν και σήμερα να είναι έντονες.	☐	☐

Ερώτηση συμπλήρωσης

Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις.

– Ο όρος κουλτούρα, μέχρι και το 18ο αιώνα, σήμαινε στις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες την καλλιέργεια των ή την

..... των Είναι προς το τέλος του 18ου αιώνα που αρχίζει να παίρνει ένα διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο και να αναφέρεται σε, κυρίως επιτεύγματα. Αντίθετα, ο όρος πολιτισμός είναι ένας νεόπλαστος όρος του τέλους του 18ου αιώνα και η αρχική του σημασία αναφέρεται σε επιτεύγματα των ανθρώπων.

Ερωτήσεις του τύπου «σωστό – λάθος» και σύντομης απάντησης

A. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο.

Σωστό **Λάθος**

- Για τον ορισμό τόσο του πολιτισμού όσο και της κουλτούρας υπάρχει ομοφωνία των κοινωνικών επιστημόνων.

B. Να αναφέρετε τους λόγους στους οποίους οφείλεται αυτό.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. «Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι όσον αφορά τους όρους κουλτούρα και πολιτισμός, δημιουργούνται (κατά το 18ο και 19ο αιώνα) δύο ερμηνευτικές εκδοχές στη Δυτική Ευρώπη: από τη μια μεριά βρίσκεται η αγγλογαλλική εκδοχή και από την άλλη η γερμανική εκδοχή.»
Να αναφέρετε τις δυο ερμηνευτικές εκδοχές που διαφοροποιούν τις δυο έννοιες.
2. Να αναφέρετε το εννοιολογικό περιεχόμενο το οποίο προσέλαβαν, κατά τον 20ο αιώνα, οι όροι κουλτούρα και πολιτισμός.

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. «Τις περισσότερες φορές η λέξη «κουλτούρα» αποδίδεται στη ελληνική ως «παιδεία». Συχνά δε και ως «πολιτισμός», ενώ δεν ελλείπουν και άλλες απόπειρες μετάφρασης του όρου, όπως π.χ. «παράδοση», «καλλιέργεια». Άλλοτε πάλι γίνεται διάκριση ανάμεσα στον «πολιτισμό» και την κουλτούρα (culture), υπό την

έννοια ότι ο πρώτος αναφέρεται στα γενικά επιτεύγματα και τα τεχνουργήματα του ανθρώπου (τεχνικός πολιτισμός), η δε άλλη στον εσωτερικό πνευματικό του κόσμο (πνευματικός πολιτισμός). Το πρόβλημα είναι ογκώδες, διότι η χρήση των λέξεων δεν κατευθύνεται μόνο από τις ετυμολογικές και γραμματολογικές τους καταβολές. Οι λέξεις έχουν και μια ιστορία νοήματος, εκφράζουν και φέρουν κοινωνικές εμπειρίες, μνήμες, γενικές και ειδικές σημασίες, που δεν βολεύονται σ' όποιες προσπάθειες «πιστής» ή «σωστής» απόδοσης.».

(Νίκος Δεμερτζής: κουλτούρα, Νεοτερικότητα, Πολιτική κουλτούρα. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989, σελ. 31)

«Η εννοιολογική διαφοροποίηση των όρων κουλτούρα και πολιτισμός δημιούργησε ερωτήματα ως προς τους λόγους που την κατέστησαν δυνατή.» (Σχολικό βιβλίο σελ 129)

– Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο και την πρόταση του βιβλίου σας, να αναπτύξετε την προσπάθεια του Νόρμπερτ Ελίας να απαντήσει σ' αυτά τα ερωτήματα, μέσα από τη μελέτη των κοινωνικών συνθηκών που επέτρεψαν την εννοιολογική αυτή διαφοροποίηση.

2. «Η έννοια του πολιτισμού, τόσο στη γερμανική όσο και στην αγγλογαλλική εκδοχή της, πήρε κατά το 19ο αιώνα και μια άλλη διάσταση που είναι γνωστή ως εθνοκεντρισμός.»

(Σχολικό βιβλίο σελ 130)

– Να αναπτύξετε τη διάσταση αυτή του πολιτισμού.

2. Εκφάνσεις του Πολιτισμού

Ερώτηση σύντομης απάντησης

Να αναφέρετε τις όψεις (εκφάνσεις) με τις οποίες παρουσιάζεται ο πολιτισμός.

Ερώτηση ανάπτυξης

Να αναφέρετε τους τρόπους με τους οποίους εκφράζεται η οικουμενική και η γεωγραφικά εντοπισμένη πλευρά του πολιτισμού.

2.1. Τοπικότητα

Ερώτηση σύντομης απάντησης

Να αναφέρετε τους παράγοντες που επηρεάζουν τα άτομα-μέλη κάθε κοινωνίας ώστε να απαντούν με διαφορετικό τρόπο σε ορισμένα κοινά ερωτήματα.

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να παρουσιάσετε την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος στον τρόπο ζωής των ανθρώπων.
2. «Οι επιρροές του τόπου στον πολιτισμό δεν περιορίζονται μόνο στο επίπεδο συνολικών κοινωνιών. Υπάρχουν επίσης και στο εσωτερικό αυτών των τελευταίων.»

(Σχολικό βιβλίο σελ 134)

- α) Να αναφέρετε παράδειγμα πολιτισμικής διαφοροποίησης τοπικών κοινωνιών της πατρίδας μας.
- β) Να αναφέρετε πέντε (5) στοιχεία στα οποία εγχαράσσονται οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της κάθε τοπικής κοινωνίας.

Εργασία για το σχολείο

«Το φυσικό περιβάλλον επηρεάζει, σε κάποιο βαθμό, τον τρόπο ζωής. (...) Αυτά βεβαίως ισχύουν όσο οι κοινωνίες είναι εγγεγραμμένες στον κυκλικό χρόνο της φύσης. Όταν αποδεσμεύονται από τον κυκλικό χρόνο, οι διαφορές αμβλύνονται, δίχως όμως και πάλι να εξαφανίζονται πλήρως, εφόσον δημιουργούνται νέα, οικολογικά αυτή τη φορά, προβλήματα.»

Να αναφερθούν από τον καθηγητή ή την καθηγήτρια παραδείγματα αποδέσμευσης των ανθρώπων από τον κυκλικό χρόνο της φύσης (προτείνονται παρακάτω) και να ζητηθεί από τους μαθητές και τις μαθήτριες να καταθέσουν τις εμπειρίες ή τις απόψεις τους για τις αλλαγές που εγχαράσσουν στην προσωπικότητα και στον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

- Αλλαγή της ώρας.
- Η αλλαγή των καιρικών συνθηκών. Μεταβολές της διάρκειας των εποχών.
- Κλιματολογικές διαφορές.
- Η ανακάλυψη της ηλεκτρικής ενέργειας οδήγησε στην νυχτερινή εργασία. Έτσι κάποιος μπορεί να κοιμάται την ημέρα και να εργάζεται τη νύχτα.

2.2. Οικουμενικότητα

Ερώτηση σύντομης απάντησης

Να απαντήσετε με συντομία στα παρακάτω ερωτήματα.

«Πολλές κοινωνίες έχουν κοινά πολιτισμικά στοιχεία.»

- α) Να αναφέρετε ένα γεγονός που επαληθεύει την παραπάνω άποψη.
- β) Να αναφέρετε τα κύρια κοινά πολιτισμικά στοιχεία.
- γ) Να εξηγήσετε τους λόγους για τους οποίους υπάρχουν κοινά νοητικά σχήματα σε πολλές κοινωνίες του πλανήτη μας.

Ερώτηση ανάπτυξης

«Εφόσον σε κάθε κοινωνία μπορούσε κανείς να εντοπίσει μια αίσθηση ομορφιάς, ένα κριτήριο δικαιοσύνης, ηθικής και ορθότητας, προχωρούσε τυπολογικά και αφαιρετικά και στην άποψη ότι υπάρχει μια εν γένει και υπεράνω της ιστορίας Ομορφιά, Δικαιοσύνη, Ηθική και λογική αντιστοιχώς.»

(Νίκος Δεμερτζής: κουλτούρα, Νεοτερικότητα, Πολιτική κουλτούρα.

Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989, σελ. 74)

«Ποιοι συγκεκριμένα όμως είναι οι οικουμενικοί αυτοί χαρακτήρες που υφίστανται ως συστατικοί παράγοντες της κουλτούρας -ως- πράξης; Δεν θα πρέπει ο αναγνώστης να περιμένει εδώ μια εξαντλητική απαρίθμηση. (...) Το να μιλούμε δηλαδή για ορισμένους οικουμενικούς χαρακτήρες, δεν σημαίνει ότι αυτομάτως αποκλείουμε άλλους, όπως εκείνους που ήδη έχουμε μνημονεύσει.

Προς αποφυγήν όμως υπεργενικεύσεων, προτείνουμε ένα ελάχιστο οικουμενικών οριζουσών που θεωρούμε προς το παρόν ότι εξυπηρετούν καλύτερα την ανάλυσή μας, δίχως να αποκλείεται το ενδεχόμενο να αναθεωρηθούν. Θα περιοριστούμε εμείς εδώ λοιπόν σε τέσσερις οικουμενικούς χαρακτήρες: τη γλώσσα, ως γενική ικανότητα επικοινωνίας, τη σημειοδότηση, ως ιδιαίτερη γλωσσική επικοινωνία, τον συμβολισμό, ως

γενική έξω - και μετα-γλωσσική επικοινωνία, και την εργασία, ως οντολογική διάσταση της ανθρώπινης παρουσίας στον κόσμο.»

(Νίκος Δεμερτζής: κουλτούρα, Νεοτερικότητα, Πολιτική κουλτούρα.
Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989, σελ. 79 - 80)

1. Αφού μελετήσετε τα παραπάνω κείμενα να αναφέρετε άλλα στοιχεία οικουμενικού χαρακτήρα και να αναπτύξετε ένα από αυτά.
2. Να εκθέσετε τους λόγους για τους οποίους η νόηση που αναπτύσσεται από κάθε τύπο κοινωνίας έχει τους ίδιους στόχους.

3. Οι Πολιτισμικές Πρακτικές

3.1. Εννοιολογικές διευκρινήσεις

Ερωτήσεις του τύπου «σωστό – λάθος»

– Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο.

	Σωστό	Λάθος
α) Οι κοινωνικές ομάδες που αποτελούν μια διαφοροποιημένη κοινωνία έχουν τις ίδιες πολιτισμικές πρακτικές.	☐	☐
β) Κάθε κοινωνική ομάδα έχει ορισμένα ιδιαίτερα πολιτισμικά πρότυπα.	☐	☐
γ) Το πολιτισμικό υποσύστημα στο εσωτερικό του ευρύτερου πολιτισμικού συστήματος αποκαλούν πολλοί κοινωνιολόγοι υποκουλτούρα.	☐	☐
δ) Τα φαινόμενα διαφοροποίησης των πολιτισμικών πρακτικών εμφανίζονται κυρίως στις απλές κοινωνίες.	☐	☐

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Τι αφορούν τα πολιτισμικά πρότυπα και ποιος είναι ο ρόλος τους;
2. Να προσδιορίσετε με συντομία τον όρο «υποκουλτούρα».
3. Να αναφέρετε τι περιλαμβάνει η «υποκουλτούρα».

3.2. Ταξική κουλτούρα

Ερωτήσεις του τύπου «σωστό – λάθος»

- Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο.

«Οι κοινωνικές τάξεις δημιουργούν δικά τους πολιτισμικά πρότυπα στο εσωτερικό του ευρύτερου πολιτισμικού πλαισίου. Τα πολιτισμικά πρότυπα διαφοροποιούν και τις πολιτισμικές πρακτικές. Η κάθε κοινωνική τάξη δημιουργεί τη δική της κουλτούρα, η οποία καλύπτει ένα ευρύ φάσμα πολιτισμικών πρακτικών, όπως αυτές που αφορούν την πολιτική, την αισθητική, την ψυχαγωγία ή τη διασκέδαση, τη διατροφή, την κατοικία, τη χρήση της γλώσσας, την κατανάλωση πολιτισμικών προϊόντων (ζωγραφική, μουσική, λογοτεχνία, κινηματογράφος κτλ.).» Για παράδειγμα:

	Σωστό	Λάθος
α) στο επίπεδο της πολιτικής, η αστική τάξη δημιουργεί μια συμμετοχική στις κινητοποιήσεις πολιτική κουλτούρα.	☐	☐
β) στο επίπεδο των πρακτικών διατροφής, ένδυσης και κατοικίας, η εργατική τάξη δημιουργεί μια κουλτούρα που χαρακτηρίζεται από την αναγκαιότητα.	☐	☐
γ) η αστική τάξη ως προς την κατανάλωση μουσικών έργων χαρακτηρίζεται από τη σωματική συμμετοχή στους μουσικούς ρυθμούς.	☐	☐
δ) η εργατική τάξη ως προς την κατανάλωση μουσικών έργων (λαϊκή στάση) χαρακτηρίζεται από τη σωματική συμμετοχή στους μουσικούς ρυθμούς.	☐	☐

Ερώτηση σύντομης απάντησης

Να προσδιορίσετε με συντομία την έννοια της «ταξικής κουλτούρας».

Ερώτηση ανάπτυξης

Να αναφέρετε το φάσμα των πολιτισμικών πρακτικών το οποίο καλύπτει η ταξική κουλτούρα καθώς και ένα παράδειγμα σε κάθε επίπεδο που να δείχνει ότι οι κοινωνικές τάξεις δημιουργούν δικά τους πολιτισμικά πρότυπα στο εσωτερικό του ευρύτερου πολιτισμικού πλαισίου.

3.3. Άλλα είδη κουλτούρας

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να προσδιορίσετε με συντομία τις εθνοτικές ή μειονοτικές υποκουλτούρες.
2. Να αναφέρετε θέματα σχετικά με τα οποία δημιουργούνται οι νεανικές υποκουλτούρες.

Ερώτηση ανάπτυξης

Να αναπτύξετε την έννοια: «νεανικές υποκουλτούρες»

Εργασία για το σπίτι

Πηγή 1

Αναλύοντας το μειονοτικό φαινόμενο ο Λούις Ουίρθ επεσήμανε πως η έννοια της μειονότητας δεν εκφράζει μια ποσοτική αλλά μια ποιοτική σχέση. Απέναντι στη μειονότητα στέκεται μια κυρίαρχη ομάδα, η οποία και επιβάλλει τη δυσμενή μεταχείριση της μειονότητας.

«Τη μειονότητα μπορούμε να ορίσουμε ως μια ομάδα προσώπων τα οποία, εξαιτίας των φυσικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους, τα ξεχωρίζουν τα άλλα μέλη της κοινωνίας στην οποία ζουν και τα μεταχειρίζονται διαφορετικά και άνισα και τα οποία ως εκ τούτου θεωρούν τον εαυτό τους αντικείμενο συλλογικής διάκρισης εις βάρος τους. Η ύπαρξη μιας μειονότητας σε μια κοινωνία συνεπάγεται την ύπαρξη μιας αντίστοιχης κυρίαρχης ομάδας που απολαμβάνει μια ανώτερη κοινωνική θέση και μεγαλύτερα προνόμια. Η μειονοτική

κατάσταση συνοδεύεται με αποκλεισμό από την πλήρη συμμετοχή στη ζωή της κοινωνίας. Αν και δεν αποτελείται αναγκαστικά από αλλοδαπούς, τη μειονότητα τη μεταχειρίζονται, αλλά και η ίδια θεωρεί τον εαυτό της. σαν ξεχωριστό πληθυσμό.

Για να καταλάβει κανείς τη φύση και τη σημασία των μειονοτήτων είναι ανάγκη να λάβει υπόψη του την αντικειμενική όπως και την υποκειμενική τους θέση. Μια μειονότητα πρέπει να έχει φυσικά ή πολιτιστικά γνωρίσματα που την διακρίνουν από την κυρίαρχη ομάδα(...) Οι μειονότητες κατέχουν αντικειμενικά μια δυσμενή θέση στην κοινωνία. Σε αντίθεση με την κυρίαρχη ομάδα, βρίσκονται αποκλεισμένες από ορισμένες ευκαιρίες -οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές.(...)

Εκτός από τα αντικειμενικά αυτά χαρακτηριστικά με τα ποία ξεχωρίζουν από την κυρίαρχη ομάδα, και σε σημαντικό βαθμό εξ αιτίας των χαρακτηριστικών αυτών, οι μειονότητες τείνουν να αναπτύξουν ένα πλέγμα στάσεων, μορφών συμπεριφοράς και άλλων υποκειμενικών χαρακτηριστικών που τείνουν να τις ξεχωρίσουν ακόμα περισσότερο από τους άλλους. Δεν είναι δυνατό να μεροληπτεί κανείς επί πολύ εις βάρος άλλων ατόμων χωρίς να τους προκαλεί ένα συναίσθημα απομόνωσης και διωγμού και χωρίς να τα κάνει να αντιλαμβάνονται τον εαυτό του διαφορετικό από ό,τι είναι στην πραγματικότητα. Λ. Ουίθ (Πάρσονς 1965:309)

(Δ. Γ. Τσαούση: *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*.
Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1987, σελ 166 - 167)

Πηγή 2

«Υποπολιτισμός (υποκουλτούρα): ο ιδιαίτερος ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ που χαρακτηρίζει μια κατηγορία πληθυσμού ή ένα κοινωνικό σύνολο που, παρά την ιδιαιτερότητά του, αποτελεί μέρος της περιβάλλουσας κοινωνίας και συμμετέχει στον γενικό πολιτισμό της. Γίνεται έτσι λόγος για τοπικούς υποπολιτισμούς, για υποπολιτισμό των νέων, για υποπολιτισμό επιμέρους φυλετικών ή άλλων πληθυσμιακών μερίδων κλπ.»

(Δ. Γ. Τσαούση: *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*.
Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1984)

Πηγή 3

«Η ανάδυση νεανικών τύπων υπο-κουλτούρας είναι η απάντηση των νέων γενεών στα υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα, είναι ο τρόπος ύπαρξης των νέων μέσα στην κοινωνία. Θα πρέπει εδώ να πούμε όμως ότι καταφατικά ή αρνητικά, τα νοήματα, οι πρακτικές, οι επιλογές, οι προσβλέψεις και οι κατευθύνσεις της νεανικής υπο-κουλτούρας δεν είναι απλώς «φαντασιακές» απαντήσεις στις κοινωνικές αντιφάσεις, όπως μερικοί από τους αντιπροσώπους της σχολής του Birmingham ισχυρίζονται (Hall, 1976:47 επομ. Brake, 1980: κεφ. 1). Η οργάνωση της καθημερινής ζωής των νέων με όρους υπο-κουλτούρας είναι ο εδώ και τώρα απτός, “πραγματικός” τρόπος διαχείρισης και πηδαλιούχησης των κεντρικών τους επιθυμιών, αναγκών και ενδιαφερόντων. Ανεξάρτητα από το αν μας αρέσει ή όχι, συμβιβαστική, καταφατική, εναντιωματική, ανθιστάμενη ή παρακλίνουσα, η υπο-κουλτούρα των νέων συνιστά την απάντησή τους στις κοινωνικές αντιφάσεις που τους περιβάλλουν.»

(Νίκος Δεμερτζής: *Κουλτούρα, Νεοτερικότητα, Πολιτική κουλτούρα*. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989, σελ. 240-241)

1. Οι μαθητές και οι μαθήτριες να μελετήσουν και να παρουσιάσουν πολιτισμικές πρακτικές που διαφοροποιούν τις κοινωνικές τάξεις στον τόπο τους.
2. Οι μαθητές και οι μαθήτριες να μελετήσουν και να παρουσιάσουν πολιτισμικές πρακτικές νεανικής υποκουλτούρας. Να προσδιορίσουν τους τρόπους και τους λόγους για τους οποίους δημιουργούνται αυτές.

Βιβλιογραφία

1. KRAUS, ADORNO, MACDONALD, ARENDT, SHILS, PARSONS, WILLIAMS, MORIN, BAUDRILLARD: Η κουλτούρα των μέσων - Μαζική κοινωνία και πολιτιστική βιομηχανία. Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.
2. ΟΥΜΠΙΕΡΤΟ ΕΚΟ: Κήνσορες και θεράποντες. Εκδ. Γνώση, Αθήνα 1990
3. Raymond Williams: Κουλτούρα και Ιστορία. Εκδ. Γνώση, Αθήνα 1994.
4. Νίκος Δεμερτζής: Κουλτούρα, Νεοτερικότητα, Πολιτική κουλτούρα. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989.
5. Αντώνης Αστρινάκης: Νεανικές Υποκουλτούρες. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991.

6. ZYGMUNT BAUMAN: Ο πολιτισμός ως πράξη. Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1994.